

действий учителя и действий учеников во время работы над исследованием и пример учебно-исследовательской деятельности учеников по проблеме «Характеристика художественной культуры Кировоградщины».

Ключевые слова: учебно-исследовательская деятельность, дидактические функции, монопредметное исследование, межпредметное исследование, надпредметное исследование, изобразительное искусство, художественная культура.

Viktoriya Kondratova. Organization and carrying out educational and research activity of students in the subjects of the educational sector «Aesthetic Culture» in the main school.

In the article the author exposes the features of the organization and conducting of educational-research activity of students of basic school in the subjects of the educational sector «Aesthetic Culture». Pays attention to the didactic function of educational-research activity, exposes monosubject, intersubject and supersubject researches. Gives an algorithm of the sequence of actions of the teacher and actions of students while working at the research and the example of educational-research activity of students on the issue of the «Characteristics of the artistic culture in Kirovograd».

Key words: educational-research activity, fine art, artistic culture, teaching functions, monosubject researches, intersubject researches, abovesubject researches, fine art, artistic culture.

УДК 372.8+001.3+001.89

М. М. Николин

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

У статті проаналізовано суть і характерні ознаки ціннісно-сміслової компетентності учнів. Розкрито мету, завдання та змістові лінії курсу за вибором «Основи наукових досліджень» у контексті формування даної компетентності. Обґрунтовано застосування методик аксіологічного спрямування під час викладання курсу.

Ключові слова: ціннісно-сміслова компетентність, науково-дослідницька діяльність учнів, курс за вибором «Основи наукових досліджень», циклічні рольові ігри, експериментальні міні-проекти.

Постановка проблеми. Нові виклики сучасного суспільства вимагають формування особистості, здатної оперативно і творчо працювати з оновлюваною інформацією, самостійно, мобільно та

конструктивно приймати рішення в ситуації вибору. Такі якості можуть бути притаманні учневі чи випускникові, котрий оволодів навичками наукового мислення. Цілеспрямований педагогічний вплив на становлення науково зорієнтованого школяра має відбуватися у загальному контексті компетенізації вітчизняної освіти, яка передбачає перехід від консервативно-когнітивної парадигми до соціалізаційно-аскіологічної; підготовку учнів, готових до полікультурної співпраці, відповідальних за долю соціуму, нації, країни. У цьому контексті особливої ваги набувають духовно-ціннісні аспекти становлення учня-дослідника.

Аналіз актуальних досліджень. Традиційно компетентність розуміється як «спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання» [3, с. 17]. Компетентність є багатокомпонентною педагогічною категорією. А. Хуторської першою у переліку ключових освітніх компетентностей називає *ціннісно-сміслову, пов'язуючи її зі сферою* світогляду, ціннісними орієнтирами учня, здатністю бачити та розуміти навколишній світ, усвідомлювати свою роль і призначення, уміти вибирати цільові та значеннєві установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення [7, с. 137].

Структуруючи життєву компетентність особистості, І. Єрмаков та Д. Пузіков зараховують її ціннісно-сміслову, духовну складову до базового блоку, на основі якого формується соціальна успішність [1]. В. Ницета обґрунтовує актуальну для науково-дослідницької діяльності учнів ієрархію цінностей «двох порядків: 1) термінальні цінності-цілі; 2) інструментальні цінності-засоби» [5, с. 238].

Методологію формування ціннісних пріоритетів у науково-дослідницькій діяльності старшокласників досліджували Ю. Жук, Л. Тихенко [2; 6]. Однак окреслена проблема розглядається або в загальнопедагогічному контексті, або в рамках методик викладання у школі прикладних навчальних дисциплін.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та розкрити на конкретних прикладах роль курсу «Основи наукових досліджень» у формуванні ціннісно-сміислової компетентності учнів-дослідників.

Виклад основного матеріалу. Курс за вибором «Основи наукових досліджень» (далі – ОНД) нерідко представлений у варіативній частині навчальних планів загальноосвітніх закладів для обдарованих учнів як методологічна основа для організації системної науково-дослідницької діяльності старшокласників, а його вивчення здебільшого завершується локальним конкурсом-захистом науково-дослідницьких робіт.

Мета курсу – закласти початкову інформаційно-когнітивну базу з наукознавства в учнів, сформувати навички проведення пошукових досліджень, навички написання і презентації науково-дослідницьких робіт. Реалізація означеної мети можлива за умов розв'язання таких завдань: розкрити роль науки у житті й розвитку суспільства; сформувати в учнів

уміння вибирати напрям і тему дослідження, обґрунтовувати його актуальність, формулювати мету і завдання; актуалізувати та удосконалити навички школярів щодо роботи з різними видами наукової інформації; сприяти оволодінню методами наукового дослідження, експериментування; навчити учнів здійснювати огляд наукової літератури, визначати понятійний апарат, аргументувати гіпотезу, описувати отримані практичні результати; підготувати учнів до конкурсу-захисту учнівських науково-дослідницьких робіт.

Особливість курсу вбачаємо в органічному поєднанні теоретично-когнітивної та практично-операційної змістових ліній. Ціннісно-акмеологічні аспекти викладання курсу визначено у «Критеріях і нормах оцінювання навчальних досягнень учнів». Так, старшокласник, який має високий рівень навчальних досягнень (бал «12»), «здатен повноцінно презентувати власну інтерпретацію (версію, розуміння, оцінку) вивченого матеріалу, виявляє виняткову оригінальність у здійсненні теоретичних та експериментальних досліджень» [4, с. 77].

Формуванню ціннісно-сислової компетентності учнів при викладанні курсу «Основи наукових досліджень» (ОНД) сприяє комплекс пошуково-евристичних методик, спрямованих на самоаналіз учнями навчальних досягнень, усвідомлення значущості власного дослідження у розвитку науки й антропосоціогенезі в цілому, вміння працювати в команді, відстоювати та аргументувати світоглядні переконання. Цей комплекс органічно вписується у відпрацьовану в кількох навчальних закладах м. Тернополя структуру уроку ОНД, частково запозичену з концепції особистісно зорієнтованого навчання. На етапі орієнтування здійснюється актуалізація опорних знань учнів, вони самі встановлюють важливість та новизну навчального матеріалу, оцінюють власні можливості стосовно його опанування. На етапі визначення мети старшокласники формулюють ключові завдання уроку, адаптують їх до індивідуального темпу та характеру засвоєння, особистісних інтересів. На етапі проектування та алгоритмізації учні ознайомлюються з опорними конспектами вивчення теми, прогнозують актуальну навчальну діяльність. На етапі реалізації мети гімназисти та ліцеїсти, як правило, у групах за інтересами (або індивідуально) виконують практичні роботи. На етапі корекції та оцінювання майбутні науковці презентують свої напрацювання, взаємо- і самооцінюють їх, а вчитель виробляє рекомендації щодо подальшої діяльності.

За відсутності підручників, педагогові доводиться надавати особливої уваги опрацюванню додаткової літератури. Наочним матеріалом для вправління виступають також анонімізовані роботи, які у попередні роки виносилися на захисти в навчальному закладі. Тож алгоритм практичної діяльності дослідника на уроці ОНД включає: 1) фронтальне ознайомлення з чинними вимогами МАНУ стосовно відповідних аспектів конкурсу-захисту; 2) різні форми опрацювання опорного конспекту; 3) аналіз названого вище дидактичного матеріалу в групах за інтересами; 4) роботу над груповими

міні-проектами; 5) виконання самостійних робіт на уроках і вдома. Розглядаючи проблему «Тема наукового дослідження», учні, повторивши особливості визначення теми в художньому творі, отримують опорний конспект, у якому аналізуються 5 основних вимог до формулювання теми наукового дослідження і окреслюються можливі помилки. Колективно, а потім індивідуально аналізуються недоліки в запропонованих учителем темах (вони формулюються так, що передбачають наявність недоліків). Далі у групах за інтересами розробляється проблематика спільного дослідницького проекту. Домашнє завдання гімназистів – сформулювати власну тему дослідження.

Під час ознайомлення учнів з вимогами до вступу в науковому дослідженні педагогу варто застосувати інтерактивну вправу «Два – чотири – всі разом». Одинадцятикласники отримують опорний конспект тільки частини навчального матеріалу («Як сформулювати актуальність дослідження», «Як визначити його наукову новизну, теоретичне і практичне значення» тощо) і відповідні фрагменти робіт попередніх років для навчального тренінгу в парах, удосконалюють їх; далі, об'єднуючись у четвірки, формують власний варіант відпрацьованого вступу і презентують його класу. Домашнє завдання полягає у написанні вступу до свого наукового дослідження.

Формуванню ціннісно-сислової компетентності майбутніх учених сприяють також циклічні рольові ігри «Інтелект-батл», під час яких учні висувують найнеймовірніші гіпотези і представляють їх у комп'ютерних презентаціях; аргументовано захищають у «нобелівських дискусіях»; пояснюють, яким чином ці ідеї можуть стимулювати розвиток конкретної галузі, покращити життя пересічних громадян. У такий спосіб учні навчаються співвідносити свою дослідницьку діяльність з актуальними суспільними запитами, підсилювати пізнавальну мотивацію аксіологічною.

Ціннісно-сислове призначення виконує й урізноманітнення оцінювання на уроках ОНД. Варто використовувати систему «бонусних балів» за оригінальність ідей під час усного обговорення, за старанність і своєчасність виконання письмових робіт, а також елементи рейтингового оцінювання навчальних досягнень.

Результативність викладання курсу визначається успішністю учнів на конкурс-захисті науково-дослідницьких робіт. Його середній бал у кількох навчальних закладах Тернополя (асоційованих членах територіального відділення МАНУ) складає 81,5 бала, що відповідає оцінці «11» за 12-бальною шкалою. Кожен четвертий гімназист та ліцеїст упродовж останніх 10 років ставав переможцем або призером обласного етапу конкурсу-захисту, а кожен десятий – заключного етапу. Члени журі відзначають методологічну підготовленість наукових досліджень, оригінальність виступів під час захисту. Отже, запропоновані методики

забезпечують ціннісне налаштування учнів на наукову роботу як засіб становлення власного світогляду.

Дослідження дає нам підстави зробити такі **висновки**:

1. Відсутність чіткої світоглядно-ціннісної організованості особистості призводить до того, що інформація добувається виключно з мережі Інтернету без її критичної обробки, а це збіднює можливості у формуванні власної ерудиції, кругозору, загальної й майбутньої професійної культури.

2. Формуванню ціннісно-сислової компетентності учнів як здатності усвідомлювати свою роль і призначення в навколишньому світі, творчу спрямованість власної діяльності сприяє спеціалізований курс за вибором «Основи наукових досліджень», зокрема обов'язкове поєднання в ньому двох змістових ліній – світоглядно-методологічної та практично орієнтованої.

3. Ефективною структурою уроку ОНД для забезпечення його ціннісно-сислової компетентності є особистісно зорієнтована.

4. Самореалізація у пізнавально-методологічній та практично-дослідницькій діяльності учнів на уроках наукознавства забезпечується комплексом інтерактивних вправ, рольових ігор, експериментальних міні-проектів, модернізацією системи оцінювання.

Перспективи дослідження вбачаємо у доведенні ефективності інноваційного викладання курсу «Основи наукових досліджень» стосовно формування інших складових компетентності випускника.

Список використаної літератури

1. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Розвивати життєву компетентність / І. Г. Єрмаков, Д. О. Пузіков // Шкільний світ. – 2005. – № 37. – С. 5–13.

2. Жук Ю. О. Організація навчальної дослідницької діяльності у процесі викладання фізики в середній школі з використанням комп'ютерно орієнтованих систем навчання / Ю. О. Жук // Наукові записки : Збірник науково-педагогічних статей Національно-педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К., 2001. – С. 118–125.

3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.

4. Николин М. М., Грицюк Т. В. Основи наукових досліджень // Профільне навчання у загальноосвітній школі: науково-методичні аспекти / Г.П.Мороз, М. М. Николин, Г. Г. Свінних. – Тернопіль : Астон, 2009. – С. 73–79.

5. Ницета В. А. Життєва компетентність особистості : до питання створення функціональної моделі / В. А. Ницета // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / [редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2008. – Вип. 51. – С. 257–264.

6. Тихенко Л. В. Формування творчих здібностей старшокласників у процесі дослідницької діяльності в Малій академії наук України : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Тихенко Лариса Василівна. – К., 2008. – 324 с.

7. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Ученик в обновляющейся школе : [сборник научных трудов] / А. В. Хуторской. – М. : ИОСО РАВ, 2002. – С. 135–157.

Николай Николин. Формирование ценностно-смысловой компетентности учащихся при изучении курса «Основы научных исследований».

В статье проанализированы сущность и признаки ценностно-смысловой компетентности учащихся. Раскрыты цель, задания и содержательные линии курса по выбору «Основы научных исследований» в контексте формирования этой компетентности. Обусловлено применение методик аксиологического направления в преподавании курса.

Ключевые слова. *Ценностно-смысловая компетентность, научно-исследовательская деятельность учащихся, курс по выбору «Основы научных исследований», цикличные ролевые игры, экспериментальные мини-проекты.*

Mykola Nycolyn. The Formation of Values and Sense Competence While Studying the Course «The Basic Principles of Scientific Research».

The essence and signs of schoolchildren's value-semantic competence are analyzed. The aim, tasks and notional lines of the optional course «The Bases of Scientific Research» in the context of value-semantic competence are considered. Reasonable methods of axiological direction of the course studying are proposed.

Key words: *value-semantic competence, students' scientific and investigatory activity, the elective course «The Basic Principles of Scientific Research, cyclic role games, experimental mini-projects.*

УДК 371

Н. І. Поліхун

ДЕЯКІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ

У статті наголошується на важливості вивчення інтелектуальних та особистісних складових у розумінні наукової творчості та виявленні чинників наукової обдарованості, представляються результати